

Auer-iskola

EFREM ZIMBALIST – Rosztov –Na-Don 1890. április 9. – Reno (USA) 1985. február 22.

2. rész

1906-ban, szentpétervári tanulmányainak utolsó évében, az egyik napon Glazunov és a neves zongora-professzor, Felix Blumenfeld kereste fel Zimbalistot. „Most fejeztem be egy Auernak írt versenymű tervezését, szeretném azonban, ha addig nem kerülne hozzá, amíg meg nem győződtem arról, hogy értékes a mű.” – mondta Glazunov. „A zenekari partitúra alapján Blumenfeld professzor majd hozzá játssza a zongorakíséretet” – tette hozzá, magában halkan kuncogva. A kedves melegség mögött nemcsak az a Csajkovszkij-hegedűversennyel kapcsolatos, korábbi incidens rejtett, amelynek egyik érintettje Auer volt – Csajkovszkij ugyanis nem konzultált vele, mielőtt a neki ajánlott versenyművet nyomdába küldte –, hanem az a Glazunovra jellemző belső bizonytalanság és boldogtalanság is, ami miatt az italhoz menekült. Az italozások idején ajtaja napokig zárva volt, és ilyenkor az üres üvegek megtöltéséről a megértő hivatali személyzet gondoskodott. Amikor végre előkerült, megjelenése már teljesen kifogástalan volt. Glazunov elégedett volt a hegedűverseny átjátszásával. Miután érdeklődött a mű játszhatóságáról, néhány javítást eszközölt. Hamarosan átadta a művet Auernak, aki a Nagy Színházban adta elő, a szerző vezényletével. Az előadáson megjelent a teljes hegedű-tanszak. A versenymű bemutatójáról Zimbalist tanítványa, Roy Malan a következőket írja „Efrem Zimbalist – A Life” című könyvében (i. m. 35-36. l.):

A koncerten történt kellemetlenség is. A nyitó téma, majd pedig az első epizód elhangzása után fantáziászerű, bonyolult tizenhatod-menet következik egy oldalon keresztül – ez átvezet a fajúvósokon megszólaló, aláfestő dallamba –, amit nemcsak eljátszani, de memorizálni sem könnyű... Ekkor kínos megállás történt, de Auer arcán nyoma sem látszott megdöbbenésnek. A mellényzsebéhez nyúlt, és hosszú, díszes láncon függő aranyórát húzott elő. Néhány pillanatig az óra számlapját tanulmányozta, majd a partitúrához lépett és megmutatta, honnan kezdjék újra. A versenymű folytatódott, azonban az ominózus helyen Auer ismét kelepccébe került, és a szerencsétlenül járt professzornak csak a krono-

méterrel való újabb konzultációt követően sikerült kimásznia a csávából. A végén a zeneszerző nagy tapsot kapott, Auert viszont hangosan kifütyülték. A jelen lévő Szergej Prokofjev szerint azonban nem memóriazavar történt: politikai háttére volt az esetnek. (Prokofjev nyilván az 1905-ös forradalmi eseményekre célt, amikor a szentpétervári konzervatóriumban alaposan felbolydult az élet.) Auer nem játszotta többet a koncertet. Viszont megtanította Efremnek, és Moszkvában már ő adta elő. Ez előre kiszámított lépés volt. Később persze változtak az idők, és a szentpétervári és moszkvai zenei körök között fennálló, szinte feudális jellegű rivalizálást Nyikolaj Rubinstein szívélyes korszaka váltotta fel. „Az előadás hatalmas kudarc volt” – mondta Zimbalist. „Mindenki utálta ezt a versenyművet, és nagyon okosan döntött akkor Auer, hogy többet nem játszotta!” Amikor a kanadai Kathleen Parlow Auer osztályába került, a professzor neki is megtanította a koncertet. A zongorás próbákon Efrem játszotta a kíséretet, azonban igyekezett kibújni a feladat alól. Igaz, hogy néha többet ült a zongoránál, mint amennyit hegedült, viszont ilyenkor akkordfűzésekkel kísérletezett. Parlow ezzel kapcsolatban humoros esetet idézett fel:

„Az egyik hegedűórámon a Csajkovszkij-hegedűversenyt játszottam, amikor egy magas, testes úr lépett a terembe. Azonnal csend támadt, a fiúk felálltak. Auer szólt, hogy lépjek közelebb. Glazunov úrnak akadt egy kis ideje, és eljött – mondta –, hogy meghallgassa versenyművét az én előadásomban. Szerencsére előzőleg eleget tettem a professzor utasításának, és megtanultam a koncertet kotta nélkül. Mivel nem volt kéznél a zongorakíséret, Zimbalist ült a zongorához, és amennyire tőle tellett, emlékezetből próbálta bejátszani a kíséretet. De a komponista szemmel láthatóan nem volt megelégedve igyekezetével. A szemem sarkából láttam, hogy a zongora mellett ülő, hatalmas ember időnként bogyan taszítja oldalba „Zim”-et, hogy ne játsszon rossz hangokat.”

Efrem a diplomakoncert előtti időszakban tanulta a Brahms- és a Csajkovszkij-hegedűversenyt. A Glazunov-koncert mellett ez volt az a két versenymű, amely később szorosán összekapcsolódott a nevével. Ezek a hónapok sokféle feladatot adtak számára. Mivel Achron az előző tanévben diplomázott, Efrem lett a konzervatórium zenekarának koncertmestere. Emellett zeneszerzést is tanult, részben Ljadovnál, részben önállóan. Ekkor komponálta Op. 1-es hegedű-

Egy Glazunovról és Rimszkij-Korszakovról készült fénykép, amit Rimszkij-Korszakov „A balbatatlan Kascej” című operájának 1905. március 27-i előadása alkalmával kapott emlékül Zimbalist. Az operát a konzervatórium hallgatói adták elő.

darabját. *Auerhez fűződő kapcsolata egyre melegebbé vált, bár eltérő természetük miatt voltak nézeteltérések. Zimbalist dús fantáziával rendelkezett, fogékony volt az új hatásokra, és könnyű volt lebeszélni az órákig tartó gyakorlásról. Ezzel szemben Auer kitaró, fegyelmezett ember, megintgathatatlan tekintély volt.*

A diplomakoncertre készülve a Mester többet foglalkozott vele, mint korábban. Tanította a lakásán is. Ilyenkor vacsora közben arról beszélgettek, mi történjen a diploma megszerzése után. Mivel Mischa Elman pályafutása Berlinben indult és Londonban folytatódott, Efremnek is ezt a jól bevált útvonalat javasolta Auer. Írt Berlinbe egykori tanárának, Joachimnak. Közben Efrem megpályázta az Anton Rubinstein-díjat, amit három évente egyszer ítéltek oda. Auer javaslatára a verseny első fordulójában a Glazunov-koncertet, és Sinding „Suite”-jét játszotta. A felkészülésben Glazunov is segített neki. (Glazunov zongorakíséretét Efrem meglehetősen szegényesnek találta, ezért elkészítette a saját verzióját, és később ezt használta.) Rimszkij-Korszakov és V. V. Sztaszov is meghallgatták a hegedűversenyt, és elégedettek voltak Zimbalist előadásával. Közben a berlini fellépés miatt tanulnia kellett a Csajkovszkij-koncertet, miközben gyakorolta a Brahms-hegedűversenyt is, ugyanis ezt játszotta a verseny második fordulójában. Most többet hegedült, mint korábban, bár a gyakorláshoz való hozzáállása nem sokat változott. Irigylésre méltó derűvel nézett a dolgok elébe, és ezt szokta mondani: *„Majd meglátjuk, mi fog történni. De bárhog is alakuljanak a dolgok, attól még nem lesz vége a világnak.”* A Rubinstein-versenyen óriási sikert aratott a Brahms-koncerttel. Glazunov levélben gratulált Auernak: *„Kolosszális tehetség. Rendkívüli zenei érzéke van. Előadása ihletett és hangulatos volt. Játéka, amely senkiéhez sem hasonlítható, valósággal letaglózott. Egyszerűen nem találók szavakat.”* Auer – aki még jól emlékezett az 1905-ös konzervatóriumi eseményekre – persze nem hagyta megjegyzés nélkül Glazunov gratuláló sorait, és válaszában megjegyezte: *„Egyetértek Igazgató úr véleményével, de meg kell mondanom, hogy az elmúlt két évben sokat biányzott a hegedűórákról, ami valószínűleg kibatott előmenetelére is.”* Efrem megnyerte a Rubinstein-versenyt, és a vele járó 1200 rubel jutalmat. A pénzt édesapjának akarta adni, aki azonban jobbnak látta, ha szólistai karrierjének elindítására használja fel. Efrem Glazunovtól kért tanácsot, hogy mire fordítsa ezt a szokatlanul nagy

összeget. Glazunov először elmosolyodott, majd így szólt: *„Auer professzor mondta nekem, hogy Berlinbe utazol, ami rendben is van. Az összeg fele elegendő lesz egy koncertterem kibérlésére és a reklámra. Ami az összeg másik felét illeti: ballottad Kubeliket, amikor itt járt. Úgy tűnik, manapság az a szokás, hogy a hegedűsök vesznek nébány órát Kubelik tanárától, Ševčíktől is.”* Halk kuncogás következett. *„Ne fordítsd a pénzt haszontalan dolgokra, és főleg ne beszélj erről Auernak. Én úgy gondolom, egy ilyen kurzuson fejlődne a technikád. A pénzből arra is futná, hogy eltölts egy-két hónapot Pisekben, még mielőtt Berlinbe utazol. És még egy utolsó megjegyzés, tette hozzá kedvesen. Ha minden úgy alakul, ahogy mindannyian várjuk, csodálatos karrierrel leszel megáldva. Ha viszont mégsem, akkor még mindig vár rád nálunk egy professzori állás.”*

1907 nyarán Zimbalist előbb Prágába, majd Pisekbe utazott, ugyanis ott volt Otakar Ševčík nyaralója. Auerral ellentétben a cseh professzor tanítás közben soha nem vette kezébe hegedűjét, állandóan a zongoránál ült. Egyénileg foglalkozott tanítványaival és reggel 7-től késő estig tanított. Délben egy órás ebédszünetet tartott, és sétált egyet a folyónál. A Mester tanításáról Zimbalist életrajzírója a következőket írja (i. m. 44. l.): *„A véget nem érő technikai gyakorlatok miatt a legtöbb Ševčík-tanítvány bal keze sokkal ügyesebb lett, mint a vonós keze. A növendékek játékát kicsiny, fejletlen hegedűhangjuk akadályozta, és emiatt bizony voltak hiányosságai a zenei kifejezés terén. A tanulás során valahogy kiapadt mindenfajta zenei érzés.”* Glazunov írt Ševčíknek, és a cseh professzor nagy érdeklődéssel fogadta Efremet. Elégedett volt a Glazunov-koncert előadásával, és úgy látta, Efremnek a Paganini-művek tanulására kellene összpontosítania a figyelmét. *„Kubelik napi tíz órát gyakorolt, hogy elérje azt a technikai szintet, ahogyan a Paganini-műveket előadta. Önnek napi hat óra is elegendő lesz.”* Ajánlotta neki, hogy vegye meg a „Ševčík: Schule der Violintechnik” (Op. 1) 4. füzetét, amely 23 kettősfogás-gyakorlatot tartalmaz. Gyakorolja ezeket néhány napig, majd jöjjön vissza. Efrem megrémült, hogy neki napi hat órát kell gyakorolnia, de azért nekifogott a munkának. Az ötletesen megszerkesztett gyakorlatok kezdetben felkellették az érdeklődését, de a sok gyakorlástól megfájdult a keze. A Mester a következő hegedűórán elégedett volt az eredménnyel. Bízatta, hogy folytassa a gyakorlást, a keze majd hozzászokik a megterheléshez. Mivel

azonban Efrem állandóan kézfájásra panaszkodott, a professzor a balkéz-pizzicatoval kedett foglalkozni. Na még csak ez hiányzott! Most már ujjainak a vége is begyulladt. Így hát a második hét végén – hivatkozva közelgő berlini fellépésére –, menekülésre vette a dolgot. Megköszönte a mesternek, hogy ilyen rövid idő alatt ilyen sokat tanult tőle, és búcsút vett a meglepett professzortól! Érezte, hogy most elsősorban pihenésre van szüksége, ezért Bécsbe utazott, hogy ott töltsse a következő hónapot. Sokat olvasott és sétált. Az operában Felix Weingarten vezényletével meghallgatta a „Nürnbergi mesterdalnokok” előadását, és koncertekre, operett-előadásokra járt. Amikor három hét múlva elővette hegedűjét, örömmel tapasztalta, hogy a keze teljesen rendbe jött. A pénze viszont csakhamar elfogyott, és ezzel a kellemes időtöltésnek vége szakadt. A berlini koncertterem és reklám költségét már Glazunov irodájának kellett kifizetnie, ráadásul nem lehetett tudni, miből fog Efrem megélni Berlinben. Amikor 1907 őszén Berlinbe érkezett, először is bemutatkozó látogatást tett Hermann Wolff koncertirodájában. Wolff, aki 1902-ben hunyt el, eredetileg muzsikuskritikus volt. Halála után leánytestvére vette át az ügyek intézését, aki Európa vezető impreszáriójának számított. Berlini bemutatkozását Frau Wolff két lépésben tervezte meg. Először szűk szakmai közönség előtt játszott – ezen az előadáson a berlini lapok tudósítói is jelen voltak –, a nyilvános hangverseny pedig tíz nappal ezután volt. Október 28-ra tűzték ki azt a hangversenyt, amikor a „fejeseknek” játszott. Nála volt Auer Joachimhoz írott ajánló levele, és készült felkeresni Auer professzor egykori mesterét. Megdöbbenve hallotta, hogy Joachim augusztusban váratlanul elhunyt. Később felkereste Walter Hammig hangszerkereskedését, hogy húrokat vásároljon. Hegedűtokjában most is a konzervatóriumtól kölcsönzött középszerű hegedű volt. Amikor eltette a húrokat, Hammig a hangszerére pillantott, és megkérdezte: *„Mi járban van Berlinben, fiam?”* – *„Szentpétervárról jöttem, bemutatkozó fellépésem lesz Berlinben.”* – *„És ezen a ládán akar játszani?”* – *„Nekem csak ez van.”* Hammig megdöbben. *„Arról szó sem lehet, hogy ezzel a hangszerrel lépjen fel.”* Átment egy másik helyiségbe, és egy hegedűvel a kezében jött vissza. *„Próbálja meg ezt.”* Efrem arca rögtön felderült, amikor játszani kezdett rajta. Hammig szemei is felragyogtak. *„Látom, tetszik magának. Ez egy 1745-ben, Cremonában készült Lorenzo Guadagnini.”*

– „De hiszen én nem tudok megvásárolni egy ilyen drága hangszeret.” – „Majd kölcsönadom a koncertre, a vonóját pedig ingyen megszorozom. Amíg a vonó elkészül, használja ezt a vonót. A hegedűjét hagyja itt, majd a koncert után visszacseréljük.” Efremit azt sem tudta, hava legyen a nagy hállalkodásban, mire Hammig csak ennyit mondott: „Ne is törődjön vele. Egy nagy művész megérdemel egy jó hangszeret. Majd küldjön jegyet a koncertjére!” Efremit ezen a délutánon sokkal szorgalmasabban gyakorolt, mint az előző hetekben bármikor. Hamar hozzászokott a hangszerhez, és amikor gyakorlás közben pihenőt tartott, az asztalra tette, és csodálattal nézte. Az első fellépés este 7-kor kezdődött, a zongorakísérő Emile Frey volt. Efremit már két órával a kezdés előtt megjelent a helyszínen, hogy a koncertteremben gyakoroljon. Ezt a szokását később is megtartotta. A bemelegítéshez most felhasználta Ševčik gyakorlatait is. (Utolsó zongorakísérője, Vlagyimir Szokolov mindig nyugtalanzkodott amiatt, hogy Zimbalist a fellépések előtt soha nem a koncert műsorát gyakorolta, hanem mindig csak skálázott és etűdöket játszott.) Frau Wolff is megérkezett, és csak ennyit mondott: „Önt megelőzte a híre. Ma este sok olyan zenekedvelő is eljön, akiket nem is hívtunk.” Az első műsorszám Vitali „Chaconne”-ja volt (Auer átdolgozásában), majd Wieniawski „Légende”-je, Riccardo Drigo „Harlequin Serenade”-ja (szintén Auer átdolgozásában), és Sinding „Suite”-je következett. A koncert a Glazunov-hegedűversennyel zárult. A közönség meleg fogadtatásban részesítette a fiatal hegedűst. Másnap Frau Wolff eléje tette a Borsen Courier aznapi számát, amelyben ez állt: „A tudósítónak évek óta nem okozott ilyen örömet újonnan érkezett művész játéka.” A zenekari fellépésre november 7-én este került sor a Beethoven Saal-ban. Először a Sinding-darab hangzott el Frey zongorakíséretével, utána a Glazunov-koncert, majd a szünet után a Brahms-hegedűverseny következett a Berliini Filharmonikusokkal, Kunwald vezényletével. A közönség Efremit játékát viharos tetszésnyilvánítással fogadta. Amikor Hammig odament hozzá gratulálni, Efremit szomorúnak látszott. „Persze most azt hiszi, hogy vissza kell adni a Guadagnini-hegedűt! Hát nem kell. Ön világhírű művész lesz, és keres majd eleget. Tartsa meg, majd kifizeti, amikor tudja.” A hangversenyről a sajtóban különböző vélemények jelentek meg. A Tageblatt ezt írta: „A fiatal Zimbalist nagyon jó hegedűs. Szép hangja, energikus vonóvezetése és megbízható technikája

van, viszont a Brahms-koncertben nem volt elég meggyőző, ami a tartalmi, művészi tökéletességet illeti.” A Zeitung ezzel szemben szép hangját, komoly előadómódját és „szenzációs Brahms-tolmácsolását” emelte ki: „El kell fogadnunk a létezését annak a meghatározhatatlan valaminek, amit a géniusz „isteni szikrájának” szoktak nevezni!” – írta. A Norddeutsche Allgemeine kritikája így hangzott: „Játszhatott volna temperamentumosabban is, hiszen Auernél megbízható, virtuóz technikára tett szert.” Zimbalist később jól szórakozott azon, hogy mit írtak a kritikusok egyik vagy másik koncertjéről. Más művészekhez hasonlóan, ilyenkor ő is feltette a kérdést: vajon ezek a kritikusok ugyanarról a koncertről írtak? Egyszer meg is jegyezte: „Ha valakit kritizálnak, abból már tudni lehet, hogy az illető jól csinál valamit.” (Huszonhét évig turnézott együtt zongorakísérőjével, Vlagyimir Szokolovval, aki elmondta, hogy ez alatt az idő alatt Zimbalist soha nem olvasott el egyetlen kritikát sem.)

Amikor Mischa Elman után Zimbalist is megjelent a koncertpódiumon, akkor figyelt fel a zenei világ arra a mézédeseen vibráló hangra, amely az Auer-növendékeknel általános volt. „Énekelj, énekelj, énekelj a hangszereden – ez az egyetlen módja, hogy elfogadható hangot produkálj a ballgató számára” – szokta mondani a professzor. Auer tanára, Joachim még takarékosan bánt a vibratóval. Csak akkor alkalmazta, ha azt a zenei kifejezőmód megkívánta. A berliini Hochschule növendékei száraz, kifejezéstelen, kemény hangon hegedültek, ugyanakkor a Szentpéterváron tanuló hegedűsök magasabbra helyezték jobb karja mélyebb zengésű hangot eredményezett. Elmannak és Zimbalistnak széles, sokszínű vibrátója volt. Idős korában Zimbalist nevetve mondta: „Fiatal koromban a hegedűsök a vibrátót a zenei kifejezés érdekében alkalmazták. Manapság viszont úgy gondolják, akkor kifejező a játékok, ha nem vibrálnak!” A Tageblatt külön kiemelte Zimbalist „energikus vonókezelését” – ezt nevezzük inkább a vonósebesség helyes alkalmazásának –, amely szintén az Auer-iskola jellegzetessége volt. Ez a fajta vonókezelés a zenei kifejezőmódnak sodró jelleget adott.

Főleg a nagyszerű Jascha Heifetz aknáztta ki rendkívül briliáns módon a vonósebességben rejlő lehetőségeket, összekapcsolva azt az általa kedvelt csúsztási móddal, amelyben nem is annyira a csúsztást elindító ujjnak – amint az korábban megszokott volt –, inkább az érkező ujjnak volt szerepe. Zimbalist életerőt sugárzó vonósebesség-

gel, egészen egyéni vonóindítással hegedült. A kirobbanó gyorsasággal mozgásba lendülő vonó szinte alig érintette a húrt (i. m. 57. l.).

A nagyszerű berliini hangversenyt követően felkérték a Csajkovszkij-hegedűverseny és Lalo „Symphonie Espagnole” című művének előadására, a brit karmester, Landon Ronald vezényletével. Néhány nappal később németországi turnéra indult, amelynek állomásai Brunswick, Hamburg, Bremen, Hannover, Dortmund, Düsseldorf, Köln és Bonn voltak. Kezdték egyre jobban belejönni a német nyelvbe. A német városok nagy muzsikuskra emlékeztették. Ludwig Spohr Brunswickban született, akinek versenyműveit Auernél tanulta. Hamburgban, Brahms városában, tíz évvel Brahms halála után műsorára tűzte Brahms 20. magyar táncát, Joachim átdolgozásában. Ezt is Auernél tanulta. Hannoverben – ahol Auer Joachimhoz járt – a Brahms hegedűversenyt adta elő Joachim kadenciájával (később saját kadenciát írt hozzá). Dortmundban műsorára tűzte Paganini „Boszorkánytánc”-át, amibe Ševčiknél még „belegabalyodott”, és az előadás most tökéletesen sikerült. Paganini-darabokkal kezdett foglalkozni. Megtanulta a D-dúr hegedűversenyt is, Wilhelmj átdolgozásában. Kölnben a Tageblatt ezt írta: „Itt évek óta nem volt hegedűsnek olyan sikere, mint Zimbalistnak.” Egy másik kölni újság Elmannal hasonlította össze: „Zimbalistot kell tekintenünk kettőjük közül a nagyobb hegedűsnek, mert azon kívül, hogy elképesztő virtuozitással rendelkezik, a muzsika spontánabb módon lüktet játékában.” Bonnban ellátogatott Beethoven szülőházába is. Bonni szólóestjét követően a kritika „hegedűhangjának és előadásának rendkívüli szépségéről” írt. Kiemelték méltóságteljes, nemes előadómódját, amit nem valamiféle önsanyargató puritánság, hanem a művel való őszinte azonosulás hatott át. Német turnéja a Berliini Filharmonikusokkal adott koncerttel zárult, Ronald vezényletével. És végre elérkezett az a decemberi nap, amikor ott állt a kompon, amely Angliába vitte. Figyelte, hogyan tűnnek tova a belga partok. Érezte, hogy Európa jó volt hozzá.

Londonba érve a Wolff koncertiroda által lefoglalt szállodai szobába ment, és elővette a német-angol szótárt. Másnap reggel felkereste Karl Junkermann irodáját a Regent streeten. Örömmel tapasztalta, hogy az impresszárió minden fontosabb nyelven beszélt. Bemutatkozó hangversenyére december 9-én került sor a kitűnő akusztikájú Queen's Hallban. A Times a címlapon adott

A tizenhét éves Zimbalist Londonban

hírt Efrem szenzációs berlini bemutatkozásáról, és ez nagy érdeklődést keltett. Első londoni koncertjén Csajkovszkij hegedűversenyét és Lalo „Symphonie Espagole” című művének három tételét zenekarral, Landon Ronald vezényletével, Sinding „Suite”-jét pedig zongorakísérettel adta elő. A koncertet megelőző héten kezdett komolyabban gyakorolni, zongorakísérője Charlton Keith lett. Bemutatkozó koncertjén csúcsmódban játszott és hatalmas sikert aratott. Másnap felkereste Junkermann. Az impresszárió íróasztalán már ott volt a Times aznapi száma. *„Minden zenekedvelő Zimbalistról beszél, aki várhatóan sok felkérést kap majd”* – olvasta Junkermann. Ezt követően Birminghamben és Manchesterben lépett fel, az utóbbi városban a győri születésű híres karmester, Richter János vezényletével. Richter a koncert után megjegyezte: *„Csodálatos! Ön nemcsak virtuóz hegedűs, de igazán jó muzsikus is.”* Mivel Efrem a Csajkovszkij-hegedűversenyt játszotta, Richter meghívta a koncertre Adolf Brodskyt is, aki elsőként adta elő a versenyművet. Sok privát meghívást is kapott, és ezek a zenei szalonokban adott koncertek nemcsak társadalmi megbecsültségét növelték, de több bevételt hoztak még a nyilvános fellépéseknél is. Junkermann úgy látta, Efremnek szüksége lenne egy titkára, ezért E. M. Gellert ajánlotta, aki éppen akkor vált meg Mischa Elmantól. Hamarosan összeházasodtak. Geller később így nyilat-

kozott a sajtónak: *„Zimbalist mindenfajta mesterkéeltségtől mentes, rendkívül szimpatikus, kellemes, varázslatos személyiség. Nyoma sincs nála rossz tulajdonságnak. Olyan természetesen viselkedik, hogy az ember nem is gondolná, hogy művész.”* Kölnben Fritz Steinbach vezényletével adta elő a Brahms-koncertet. Közben gyakorolt és komponált. Barokk stílusban írt „Suite in Alter Form” című művét Auernak készült ajánlani. Január 16-án a London Symphony Orchestra-val játszotta a Brahms- és a Glazunov-koncertet, Landon Ronald vezényletével, illetve zongorakísérettel Csajkovszkij „Serenade Mélancolique”-jét. Műsorán Paganini „Boszorkánytánc” című műve is szerepelt. Geller bemutatta ausztrál barátjának, Johann Kruse-nak, aki a koncertre kölcsön adta neki Stradivari hegedűjét. A Times január 17-én így írt az előző napi fellépésről: *„Már akkor érezni lehetett kisugárzását, amikor vonójával megérintette a húrokat: azt a fennköltséggel párosuló poézist, azt a visszafogottságot és könnyedséget, ahogyan az előadott műveket tolmácsolta, és amivel hallgatóinak lelkét az izgalom tetőfokára emelte.”*

1908 tavaszán Percy Harrison turnéján vett részt Wales-ben, Skóciában és Írországban. Olyan művészek társaságában lépett fel, mint Wilhelm Backhaus, Frieda Hempel és Hamilton Harty. Amikor visszatért Londonba, fellépett a Royal Amateur Orchestral Society által rendezett koncerten. Itt ismerkedett meg George walesi herceggel. Utána felkérést kapott, hogy hegedüljön az orosz követségen, ahol bankettet rendeztek Miklós cár édesanyja, Mária Fjodorovna tiszteletére, aki azért jött Londonba, hogy meglátogassa nővérét, Alexandra királynét. A királyné utána bevallotta Efremnek, hogy az általa előadott Chopin „Nocturne” valósággal „a mennyekbe emelte”. Éppen Közép-Angliában turnézott, amikor táviratot kapott, hogy Edward király 1908. május 24-én hangversenyt rendez a „League of Mercy Benefit” javára az Albert Hall-ban, és szeretné, ha közreműködne. A koncert napján a több mint tízezer fős közönség zsúfolásig megtöltötte az Albert Hallt. Efrem attól tartott, hogy a hatalmas teremben a távolabb ülők nem fogják hallani játékát, de aggodalma alaptalannak bizonyult. Csajkovszkij „Serenade Mélancolique”-jét és Brahms d-moll (Nr. 2.) magyar táncát adta elő. Akárcsak Caruso, Efrem is smaragdnyakkendőtűt kapott a királytól emlékül, aki valósággal „kerékbe törte a német nyelvet”, amikor kedvesen átadta neki az ajándékot. Hamarosan igen kellemes meglepetés érte. Egy

gyermektelen, baráti házaspár, Joseph Fels és felesége felajánlották, hogy költözzön hozzájuk újonnan berendezett, Regent’s Parkra néző lakásukba, amely a Cornwall Terrace 10-ben volt. Döntésükben az is szerepet játszott, hogy el akarták távolítani Geller, a pazarló titkár közeléből, aki szerintük nem volt jó hatással a fiatal hegedűsre. Zimbalist később tréfásan mesélte: *„Egy hétvégére mentem hozzájuk, és három évig maradtam!”* A 18 éves fiatalembernek a turnék közötti időszakban végre lett állandó otthona. Angol nyelvtudása is fejlődött, és Felséknél olyan embereket ismerhetett meg, mint H.G. Wells és George Bernard Shaw, akik gyakran ugrottak be teátra. Olyan kiváló muzsikussal került kapcsolatba, mint a brácsás Lionel Tertis, York Bowen és Cyril Scott angol zongoraművész-zeneszerzők, az Ogyesszából származó zongoraművész, Benno Moiseiwitsch, és az amerikai zongorista, John Powell. Minden nagyszerűen ment, rengeteg szerződést kapott. 1908 júniusában skandináv- és holland turnéra utazott. Vele ment a Fels házaspár is. Joseph Fels megkérdezte: *„Elégedett vagy a Berlinben kölcsönkapott hangszerrel? Ha hazamegyünk, kapcsolatba lépek a berlini hangszerésszel.”* Amsterdamban és Hágában a Concertgebouw Orchestra-val lépett fel, Willem Mengelberg vezényletével. Londonba visszatérve Fels valóban felvette a kapcsolatot Hammiggal, és átutalta neki a Guadagnini árát: 3000 fontot. Efrem közben tervezte, hogy 1909 őszén hazalátogat szüleihez. Azonban már betöltötte 18. életévét, és hazatérése esetén fenyegette a katonai behívó. Megpróbált valahogyan egyezsége jutni Benckendorffal, az orosz követtel. 1908 nyarán Blackpoolban és Bournemouthban Landon Ronald vezényletével, a londoni Queen’s Hall Promenade-sorozatában pedig Henry Wood vezényletével lépett fel. Ekkor barátkozott össze Wood koncertmesterével, Albert Sammons-szal, Anglia legkiválóbb hegedűsével. Ősszel Hollandiába, Franciaországba és Belgiumba látogatott. Brüsszeli hangversenye után a híres hegedűs, Eugène Ysaÿe hívta meg otthonába, akinek szintén volt egy Lorenzo Guadagnini hegedűje. *„Olyan erősnek tűnt, mint egy medve, ujjai legalább a harmadával voltak vastagabbak és hosszabbak az enyémmnél”* – emlékezett a nagy belga hegedűsre. December 3-án Manchesterben játszotta Bruch g-moll versenyművét a Halle Orchestra-val, Richter János vezényletével. Éppen akkoriban kezdődött meg Auer londoni hegedűkurzusa, amin főleg fiatal angol hegedűsök vettek részt. Efrem felkeres-

Sevčík professzorral Pisekben, 1907 nyarán

te a professzort, aki ezúttal igen hűvösen viselkedett. Egy berlini újság ugyanis megírta, hogy Zimbalist Ševčík kurzusáról érkezett Berlinbe, bemutatkozó hangversenyére, és erre a hírre Auer igen rosszul reagált. Ekkor megmutatta neki opus 1-es, „Suite in Alter Form” című művét, címlapján a „Prof. Leopold Auer gewidmet” ajánlással. A professzor erre bevallotta, hogy nagyon rosszul esett neki a Ševčík-ügy, majd együtt mentek teázni.

1909 áprilisában Richter János hívta meg ebédre, akivel ismét a Bruch-koncertet és Glazunov versenyművet készült előadni. Richter megkérdezte tőle, ismeri-e Bruch „Skót fantáziá”-ját, aminek nemrég kapta meg a kottáját. Miért ne játszhatná Zimbalist ezt a g-moll koncert helyett? Efreznek kétségei voltak, hiszen a koncertig már csak két hét volt hátra. Végül azonban csinált a műben néhány húzást – ez szokás volt akkoriban, a szerző engedélyével vagy anélkül –, és két nap alatt megtanulta a művet. Richter a hangverseny előtt megemlítette, hogy néhány hegedűs barátját is meghívta. Amikor Efremlantotta meg az első sor közepén. Egyik oldalán Wilhelmj, a másikon Émile Sauret ült. Most aztán jól kellett játszani! Előadás után mindannyian gratuláltak neki, Auer pedig néhány nap múlva küldött magáról egy aláírt fényképet, „Régi barátodtól” felirattal. Minden meg lett bocsájtva.

Május 13-án a Times ezt írta: „Max Bruch „Skót fantáziájá”-ját, amit rendszerint igen vaskos, súlyos hangvétellel szólaltatnak meg, ezúttal étellel töltötte meg Zimbalist.” A műsor Efremlantottságát tükrözte. A Glazunov-hegedűversenyben a barbár energiák mellett megjelent a szenvedélyes, és a melankolikus hang is, és elhangzott Csajkovszkij „Meditation et Scherzo” című műve is. A kritika viszont nem kímélte Bach „Chaconne”-jének Schumann által elkészített, orgonakíséretes verzióját. A kritikus

már azt is felháborítónak találta, hogy egyáltalán kíséretet írtak ehhez a Bach-tételhez! Ez év tavaszán kezdődött második Harrison-turnéja Anglia és Wales vidéki városokban, ahol a szopránénekes Julia Culp, és a zongorista Harold Bauer társaságában lépett fel. Utazás közben lengyel és orosz táncainak komponálásával volt elfoglalva, és Bauer javaslatára a sorozatba bekerült egy héber tánc is. A mű a „Szláv táncok” címet kapta. Ezt követően az Edinburgh Fesztiválon lépett fel, Mark Hambourg vezényletével. Annak ellenére, hogy katonai szolgálatának ügye még mindig nem rendeződött, 1909 júniusában hosszabb oroszországi turnéra indult, de előtte még Németországban és Magyarországon voltak koncertjei. Életrajzírója, Roy Malan így számol be erről az időszakról:

Berlinbe érkezve Hammig és Vecsey Ferenc (Joachim védenca) társaságában hallgattam meg egy koncertet a Filharmóniában. Két muzsikusként, Nikisch Artúr, és a magyar hegedűs, Hegedűs Ferenc fellépése vonzotta ide, akiről – udvarias megfogalmazással élve – egymásnak ellentmondó hírek keringtek. Mivel Hegedűsnek rendelkezésére álltak a szükséges anyagi források, három nagy versenymű kíséretére szerződtette Nikisch és a Filharmonikusokat. Azonban Efremlantott számára a koncert sztárja Nikisch volt, aki a legbiztosabb kezű kísérő karmester hírében állt. Előadás közben Nikisch arckifejezése időnként elárulta, hogy képességeit ez a feladat igencsak korlátozott mértékben teszi próbára. Mivel Hegedűs Ferenc játékát illetően igen hasonlított a véleményük, Efremlantott és Ferenc között már az első pillanatban rokonszenv alakult ki. (Megjegyzés: Zimbalist 19, Vecsey pedig 16 éves volt ekkor, azonban a világhíró magyar hegedűst fiatal kora ellenére már igen jól ismerték Európában, Oroszországban és Amerikában). Ferenc nagyon izgatott lett, amikor megtudta, hogy Efremlantott szülőföldjére, Magyarországra. Megígérte, hogy értesíti erről tanárát, Hubay Jenőt. Amikor Efremlantott Budapestre érkezett, a Hungária szállóba ment, ahol már várta Hubay levele, aki meghívta a lakására. Hubay nem is lebetett volna ennél vendégszeretőbb! Javasolta, hogy menjenek el a Királyi Zeneakadémiára, ahol ő volt az igazgató. A Liszt Ferenc téren lévő elegáns köépület csak akkoriban épült, bár az intézmény Európa egyik legrégibb és legkiválóbb konzervatóriumának számított. 250 hallgató járt ide a világ minden részéről. Hubay akkoriban pályájának csúcspontján állt. Városnézésre vitte Zimbalistot, és bemutatta a vonós tanszéken tanító Pop-

per Dávidnak (a világ első számú csellistájának). Bárhová is ment a Nagy Mester, mindenütt tiszteletteljes főbajtással üdvözölték. De a túlárado tisztelet nemcsak a ragyogó hegedűsnek és igazgatói pozíciójának szólt. A jövőgású, szakállas, daliás férfi széleskörű zenei műveltséggel rendelkezett, négy hegedűversenyt, két szimfóniát és négy operát komponált, amelyek közül a „Cremonai hegedűs” (1894) volt a legismertebb. Ez az opera igen népszerű volt akkoriban Magyarországon (maga Hubay, és kiváló tanítványa, Vecsey is készített felvétel az operában elhangzó hegedűszólóról.) „Nagyon kedves volt hozzám, magával vitt ebédelni, és megmutatta a várost” – emlékezett Zimbalist a színes, maradandó élményekkel teli időszakra. Hubaynak köszönhetően ekkor ballotta először a magyar cigányprímások egészen egyedülálló, ellenállhatatlan, virtuóz játékát. Zimbalist a következőt mesélte erről: Hubay elvitt egy vendéglőbe, amely egy Dunán átívelő, Pestet és Budát összekötő hid alatt volt, ahol kedvenc primása játszott. Bemutatott a primásnak, aki a zenekar előtt állt. „Mit szeretnél hallani tőle?” – kérdezte. – „Mit játszik?” – „Mindent.” – „Játssza a Brahms-koncertet is?” – „Ó, persze.” Azzal a primáshoz fordult, és így szólt: „Játssza el neki a Brahms hegedűversenyt.” És a primás végigjátszotta Zimbalistnak a koncert első tételét... Miközben az utcán sétált, Efremlantott meghökkenítő plakátra lett figyelmes, amely szólóestjét hirdette. A plakáton látható, 25 centiméteres betűkből álló szalagcím ezt hirdette: „Hegedű szólóest”, miközben a hegedűs apró betűkkel feltüntetett nevével valószínűleg eltűnt a plakát alján lévő helyárak és általános információk között. Ugye, éppen fordítva kellene lennie? – kérdezte Junkermannától. Menedzsere elmagyarázta neki, hogy a Zimbalist-szó magyarul, szó szerinti fordításban „cimbalmos”-t jelent. „Ha az Ön neve állna a plakát felső részén, az emberek azt hinnék, hogy cimbalom-szóloest-re invitáljuk őket.” (Az egyik elképzelés szerint a Zimbalist-név magyarországi eredetű. A másik lezármazási verzió szerint a nyomok egy Zimbalmosbe nevű, német nemeshez vezetnek, aki valamikor Oroszországban telepedett le, és oroszította a nevét.) ...A koncert előtti este Efremlantott és Junkermann a Hungáriában vacsoráztak, ahol egy másik cigány hegedűs sétált az asztalok között, de közben állandóan őket figyelte. Vacsora után Zimbalist bemutatkozott neki. Az ember arca felderült: „Zimbalist úr, én itt azért szórakoztatom a vendégeket, hogy megkeressem a kenyere-

Zimbalist tizennyolc éves korában

met, de valójában azokat a remekműveket szeretem, amelyeket ön játszik. Megkérhetném egy nagy szívességre?” – „Ha lebetes, megteszem.” – „Vigyen be a koncertjére.” – „Örömmel.” – „De ez csak a kérésem egyik része: ugyanis szeretnék olyan közel ülni Önhez, amennyire csak lebetes, hogy lássam az ujjait játék közben. Gondolja, hogy esetleg ülhetnék a színpadon?” – „Ez könnyen megoldható” – szölt Zimbalist szolgálatkészen. „Miért ne lapozhatna a zongoristámnak?” A férfi közvetlenül a koncert kezdete előtt, díszes szmokingban jelent meg a színpad mögött, majd követte Efremet és a zongoristát a színpadra. Először a Glazunov-mű hangzott el, Efrem saját zongorakíséretével. Azonban alig telt el néhány másodperc, a szólista balján kisebb zűrzavar támadt. Amint Zimbalist oda pillantott, látta, hogy a zongorista gyorsan előrebajol, és lapoz magának. Néhány pillanattal később megismétlődött ugyanez. A szünetben Efrem arra lett figyelmes, hogy a zongorista és a lapozó között indulatos tanácskozás zajlik. A koncert második része csendben lement. A cigány muzsikusképtelen volt levenni szemét a szólista kezéről, és utána elmondta Efremnek, hogy rendkívül élvezte az előadást. „Nagyon örülök” – válaszolta Efrem. „De megmondaná, miért nem lapozott egyszerű sem?” – „A hangverseny első részében a zongorista nem szólt, hogy mikor lapozzak, a második félidő elején pedig azt mondta, hogy ne lapozzak” – válaszolta a primás magától értetődő tárgyilagossággal. Nem ismerte a kottát (i. m. 79-81. l.). Efrem Magyarországról Kiszlovodszba utat-

zott, rövid pihenésre. A nyári szezonra szerződött zenekar koncertmestere, Zeitlin ekkor azt javasolta neki, hogy vegye fel a repertoárjába a Sibelius-hegedűversenyt. Végre Rosztovban találkozhatott a szüleivel és rokonaival! Fellépett a Smalov Színházban, ahol szülővárosának közönsége szinte túláradó lelkesedéssel fogadta. Utána Ogyessza, Harkov, Minszk és Moszkva következett. Mielőtt Szentpétervárra érkezett, ellátogatott Lengyelországba, Lettországba és Észtországba, és fellépett Varsóban is. Lodzban igen kellemes élményben volt része. Találkozott a 21 éves Artúr Rubinstein zongoraművésszel, aki a közelmúltban tett amerikai turnéjáról mesélt neki, és társaságukhoz csatlakozott Paul Kochanski hegedűművész és Karol Szymanowski zeneszerző is. Szentpétervárra érkezve eleget tett Auer meghívásának, aki már alig várta, hogy hallja „Suite in Alter Form” című művét. Efremet mélységesen lesújtotta Rimsz-kij-Korszakov halálának híre, aki két évvel korábban így búcsúzott tőle: „Ég önnel, kedves barátom. Mi már nem találkozunk többé.” Auer elvitte a konzervatóriumba, hogy hallja kiváló tanítványait: Cecilia Hansent, Eddy Brownt és Isolde Mengest. Auer most is délután kettőkor kezdett tanítani. Amikor Zimbalist néhány nappal később, két óra előtt 15 perccel ismét a tanterem ajtajához érkezett, még nem sejtette, hogy a most következő percek milyen rendkívüli hatást gyakorolnak majd a hegedűjáték fejlődésére. Egy alacsony ember állt az ajtó előtt, kezében hegedűtokkal. Egy kisfiú volt vele, szintén hegedűvel. „Ön az, Zimbalist úr? Néhány nappal ezelőtt ballottam a koncertjét. Segítenie kell nekem. A fiam rendkívüli tehetség. Auer nem akarja meghallgatni, de ön rá tudná beszélni. Nagyon kérem, szánjon rá két percet, és hallgassa meg.” – „Szeretnék segíteni önnek, de ha elkésem az óráról, Auer dühös lesz.” – „A tanítás kezdetéig még van öt perc. Kérem, adjon nekünk két percet.” – „Rendben van. Ha a terem üres, a fiú játszhat néhány hangot.” És a nyolc éves fiúcska – olyan volt, mintha egy Raphael-festményről lépett volna elő – játszani kezdett. Az angyali jelenség tökéletesen adta elő Mendelssohn hegedűversenyének első tételét. Amikor a professzor megérkezett, Zimbalist izgatottan ragadta meg a karját: „Professzor úr, ez a fiú hibetetlen dolgokat produkál! Kérem, hallgassa meg.” – „Szóljon neki, hogy jöjjön” – hangzott a válasz. És a kis Jascha Heifetz eljátszotta Auernak a Mendelssohn-koncertet, majd egy Paganini-darabot. A többi már történelem.

Jascha Heifetz nyolc éves korában, amikor Zimbalist először ballotta hegedülni

Az eset előzményéhez tartozik, hogy amikor Heifetzék először jártak Auernál, a tanterem már tele volt. Ráadásul Auernak akkoriban már kezdett elege lenni az erőszakos szülőkből, akik megpróbálták hozzá beajánlani gyermekeiket. Amikor Ruvin Heifetz megérkezett a fiával Litvániából, a tanársegédjéhez, Nalbangyanhoz irányította őket. De az apa ragaszkodott Auerhez. A meghallgatás után a Mester persze rögtön felvette a kis Jaschát, sőt édesapját is beírta növendékei közé – neki nem kellett hegedűórára járni –, hogy a zsidókra vonatkozó bürokratikus előírások ne akadályozzák abban, hogy fiával együtt hosszabb ideig tartózkodjon Szentpéterváron. Zimbalistra nagy hatással volt Cecilia Hansen és Miron Poljakin játéka is. Poljakin 1917–1926 között mindenfelé koncertezett a világban, és 1922-ben New Yorkban is fellépett. 1928–1936 között a leningrádi konzervatórium, majd 1936–1941 között a moszkvai konzervatórium professzora volt. De csakhamar komoly riválisra talált, ugyanis az 1928-as esztendő a 13 évvel fiatalabb David Ojsztrah számára is fontos mérföldkőnek bizonyult. Ekkor adta első hangversenyét Leningrádban, és ekkor költözött Moszkvába, ahol 1934-ben a konzervatórium professzora lett. Egyébként a Heifetzről szóló történethez Zimbalist életrajzírója végül az alábbiakat fűzte hozzá (i. m. 87. l.):

„Az a benyomás, amit akkor Jascha Heifetz játéka Zimbalistra gyakorolt, elevenen élt az emlékezetében és felejthetetlennek bizonyult. Amikor Zimbalist már elmúlt kilencven éves, visszagondolva az előző nyolcvan év fiatal hegedűseire – akik nagyjából a kis Jaschához hasonló korúak voltak, amikor ballotta őket –, szerinte a következők közelítették meg azt a batást, amit a fiatal Heifetz gyakorolt rá: Mischa Elman, Vecsey Ferenc, Jehudi Menuhin és Oscar Shumsky.”

Rakos Miklós

(A befejező részt következő számunkban közöljük)